

Ю. С. Навроцька,
магістрант кафедри теорії та практики управління, Національний технічний університет
України "Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0001-9422-6718>

Р. І. Пашов,

к. філос. н., доцент, старший викладач кафедри теорії та практики управління,
Національний технічний університет України "Київський політехнічний інститут
імені Ігоря Сікорського"

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0001-5824-2641>

DOI: 10.32702/2306-6814.2024.20.258

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДОБРОЧЕСНОСТІ ЯК ЗАПОРУКА РОЗБУДОВИ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Y. Navrotska,

Master's student of the Department of Theory and Practice of Management,
National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

R. Pashov,

Phd of Philosophy, Associate Professor, Senior Lecturer of the Department of Theory
and Practice of Management, National Technical University of Ukraine "Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"

PREVENTING CORRUPTION AND ENSURING CHARITY AS A KEY TO THE DEVELOPMENT OF CIVIL SOCIETY

У статті проаналізовано та уточнено поняття "корупції" та "добročесності". Уточнена актуальність та нагальність вирішення питань запобігання корупції та розвитку доброчесності в Україні, яка зумовлена внутрішніми (неефективність внутрішньої політики, затримка соціального та економічного розвитку) та зовнішніми (європейські та євроатлантичні інтеграційні прагнення) факторами. З'ясований взаємозв'язок запобігання корупції, розвитку доброчесності та розбудови громадянського суспільства. Розвинене громадянське суспільство сприяє розвитку доброчесності та запобігання корупції, і навпаки — запобігання корупції та розвиток доброчесності сприяють активізації громадянського суспільства.

Охарактеризовані основні ознаками доброчесності виступають чесність та правдивість, прозорість та відкритість, уникнення конфлікту інтересів, відповідальність та підзвітність, постійне вдосконалення посадовців та захист викривачів проявів корупції.

Розглянуті ефективні механізми запобігання корупції, серед яких діяльність засобів масової інформації (інформування суспільства щодо важливості запобігання корупції та негативного впливу корупції на розвиток держави) та активна діяльність інститутів громадянського суспільства (контроль за діяльністю органів публічної влади, виявлення корупції, формування нетерпимості к проявам корупції). Завдяки активній діяльності громадянського суспільства можливо підвищити рівень прозорості, відкритості, правдивості та чесності в діяльності органів публічної влади, що сприятиме запобіганню корупції та розвитку доброчесності.

Визначено, що для запобігання корупції та розвитку доброчесності в Україні необхідно застосовувати системний підхід, а розбудова громадянського суспільства є нерозривно пов'язана із запобіганням корупції та розвитком доброчесності в Україні.

Запропоновані напрямки подальших досліджень: аналіз досвіду розвитку доброчесності та запобігання корупції в країнах, які знаходились у стані війни. Таке дослідження дозволить виявити можливі шляхи підвищення ефективності запобігання корупції та розвитку доброчесності в Україні в сучасних умовах.

The article analyzes and specifies the concepts of "corruption" and "honesty". The relevance and urgency of solving the issues of preventing corruption and developing integrity in Ukraine, which is caused by internal (inefficiency of domestic policy, delay in social and economic development) and external (European and Euro-Atlantic integration aspirations) factors, are specified. The relationship between the prevention of corruption, the development of integrity and the development of civil society is clarified. A developed civil society contributes to the development of integrity and the prevention of corruption, and vice versa — the prevention of corruption and the development of integrity contribute to the activation of civil society.

Honesty and truthfulness, transparency and openness, avoidance of conflict of interests, responsibility and accountability, continuous improvement of officials and protection of whistleblowers of corruption are characterized as the main signs of integrity.

Effective mechanisms for the prevention of corruption are considered, including the activities of the mass media (informing society about the importance of preventing corruption and the negative impact of corruption on the development of the state) and the active activities of civil society institutions (control over the activities of public authorities, detection of corruption, formation of intolerance to manifestations of corruption). Thanks to the active activity of civil society, it is possible to increase the level of transparency, openness, truthfulness and honesty in the activities of public authorities, which will contribute to the prevention of corruption and the development of integrity.

It was determined that a systematic approach should be used to prevent corruption and develop integrity in Ukraine, and the development of civil society is inextricably linked to the prevention of corruption and the development of integrity in Ukraine.

Suggested directions for further research: analysis of the experience of development of integrity and prevention of corruption in countries that were in a state of war. Such research will reveal possible ways to increase the effectiveness of corruption prevention and development of integrity in Ukraine in modern conditions.

Ключові слова: корупція, доброчесність, громадянське суспільство, публічне управління, держава, антикорупційні заходи.

Key words: corruption, integrity, civil society, public administration, state, anti-corruption measures.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ У ЗАГАЛЬНОМУ ВИГЛЯДІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ ВАЖЛИВИМИ НАУКОВИМИ ЧИ ПРАКТИЧНИМИ ЗАВДАННЯМИ

На сучасному етапі розвитку української держави особливе місце займають питання боротьби із корупцією, сприяння розвитку доброчесності та розбудови громадянського суспільства. Актуальність цих питань зумовлена внутрішніми та зовнішніми факторами.

Так, внутрішнім фактором є те, що корупція наразі є однією із найбільших проблем розвитку держави, адже вона пронизує різні суспільні сфери — державне управління, освіту, бізнес, медицину тощо. Наявність корупції знижує рівень довіри населення до публічної влади, знижує ефективність реалізації внутрішньої політики та розвитку держави загалом.

Зовнішній фактор актуалізації питань запобігання корупції, сприяння розвитку доброчесності та розбудови громадянського суспільства зумовлений зовнішньополітичним вектором розвитку України. Реалізація європейських та євроатлантичних інтеграційних прагнень української держави передбачає вирішення проблеми корупції, сприяння розвитку доброчесності та активізації громадянського суспільства.

Слід зазначити, що запобігання корупції безпосередньо пов'язане із розвитком доброчесності та розбудовою громадянського суспільства. Поняття корупції та доброчесності є протилежними, тому підвищуючи рівень доброчесності можна сприяти запобігання корупції в державі. А розбудова громадянського суспільства в свою чергу може виступити одним із дієвих механізмів протидії та запобігання корупції.

Тому актуальність проблеми запобігання корупції та забезпечення доброчесності як запорука розбудови громадянського суспільства обумовлена зовнішніми і внутрішніми факторами, які є важливими в аспекті розвитку української держави, її подальшого долучення до ЄС та НАТО.

Останнім часом в Україні відбуваються зміни, спрямовані на зниження рівня корупції та розвитку доброчесності. При цьому проблема корупції досі залишається актуальною для нашої держави, а отже доцільним є подальше дослідження механізмів та інструментів запобігання корупції і сприяння розвитку доброчесності як запоруки розбудови громадянського суспільства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблематика запобігання корупції виступає предметом досліджень багатьох сучасних вчених, зокрема П. Кириленка, А. Марущака, О. Окопника, В. Ортинського, О. Юдіна. Питання доброчесності досліджували такі науковці, як О. Кириленко, О. Токар-Остапенко, О.Томкіна тощо.

При цьому, деякі аспекти вказаної проблематики наразі є недостатньо вивченими, зокрема взаємозв'язок проблем запобігання корупції та розбудови громадянського суспільства, а також специфіка сприяння розвитку доброчесності в сучасних умовах розвитку української держави. Тому доцільним та необхідним є більш детальне вивчення вказаних аспектів.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЦІЛЕЙ СТАТТІ (ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ)

Метою наукової статті є дослідження механізмів та інструментів запобігання корупції та сприяння розвитку доброчесності як запоруки розбудови громадянського суспільства.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕННЯ

Наразі проблема корупції є глобальною проблемою, яку вирішують безліч країн світу. Незалежно від рівня розвитку та статусу країни, наявність корупції може негативно впливати на суспільні цінності, ставити під загрозу легітимність влади та знизити рівень міжнародної співпраці.

Як зазначає О. Юдін: "поширення корупції в Україні впливає на розвиток нашої держави, владу та суспільство, становить загрозу демократії, реалізації верховенства права, національній безпеці, становленню громадянського суспільства" [1, с. 42].

Законодавчою базою протидії та боротьби з корупцією в Україні виступають різноманітні нормативно-правові акти, важливе місце серед яких займає Закон України "Про запобігання корупції" від 14 жовтня 2014 року [2].

Відповідно до цього закону корупція визначається як "використання особою, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки (пропозиції) такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка (пропозиція) чи надання неправомірної вигоди особі, або на її

вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей" [2].

При цьому динамічні зміни в сучасному суспільстві впливають на появу нових форм корупції та механізмів її реалізації. З часом ці нові форми корупції маскуються під традиційні та звичайні цінності ділового обороту в суспільстві. Тобто відбувається адаптація корупції відповідно суспільним, економічним та політичним цінностям.

Наявність корупції в державі може призвести до таких негативних наслідків, як:

- зниження рівня економіки та безпеки країни;
- виникнення труднощів із подоланням тоталітарного спаду;
- політична нестабільність та неефективність владних інститутів;
- слабкість держави на міжнародному рівні;
- наявність прогалин в законодавстві;
- недовіра суспільства владі, слабкість громадянського суспільства;
- низький рівень розвитку демократичних цінностей.

Окрім цього, "корупція впливає на усі складові суспільства, що є загрозою сталому розвитку країни, також знижує рівень безпеки в державі і є однією з основоположних причин тіньової економіки" [3, с. 72].

Демократичні перетворення, які наразі відбуваються в українській державі, супроводжуються складними безпековими (повномасштабна війна росії проти України), економічними, політичними та соціальними явищами, що ускладнює процес вирішення проблеми корупції.

Як зазначає О. Окопник: "корупція як негативний соціальний чинник суспільного життя є суттєвою перешкодою для розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні, заважає демократичним перетворенням, зводить нанівець важливі реформаторські починання, не сприяє позитивному іміджу України в міжнародних відносинах" [4, с. 100].

Для вирішення проблеми корупції важливою є антикорупційна діяльність, відповідне нормативно-правове забезпечення та рішучість дій представників публічного управління, керівництва освітнього процесу та інших сфер діяльності.

Взаємопов'язаним із питанням запобігання корупції є забезпечення доброчесності в сфері публічної влади. Це важливе завдання, яке стоїть перед багатьма демократичними державами. Вирішення цих питань є складним та багатограним, тому потребує комплексного та системного підходу до вирішення.

На думку П. Кириленко "важливість формування доброчесної поведінки в різних її аспектах загально визнається, наголошується на її важливості та необхідності для подолання корупції" [5, с. 31].

Визначаючи поняття доброчесності, О. Токар-Остапенко пропонує розуміти це поняття, як "передумови запобігання конфлікту інтересів на публічній службі" [6, с. 39—45], обґрунтовуючи сутність цього поняття в аспекті антикорупційного законодавства. Доброчесність відповідно цьому підходу є морально-етичним показником морально-психологічних та моральних якостей по-

садової особи та слугує ефективним механізмом запобігання конфліктів інтересів при виконанні таких функцій.

Ще одним цікавим підходом до визначення поняття "добročесність" є позиція О. Томкіної, яка зазначає, що добročесність є "принципом державної влади; категорія добročесність належить до фундаментальних категорій науки етики, відображає суб'єктивну форму моралі та означає результат виявлення у поведінці особистості певних стійких позитивних моральних та морально-психологічних якостей і у найзагальнішому вигляді означає високоморальну характеристику її представників, діяльність яких спрямована на досягнення добра (блага) як для кожної окремої людини, так і суспільства в цілому" [7, с. 65-70].

Основними аспектами добročесності посадовців виступають наступні характеристики:

- відкритість та прозорість діяльності посадовців, яка має проявлятися в прийнятті неупереджених рішень, наданні повної інформації громадськості про свою діяльність;

- уникнення конфлікту інтересів, тобто посадовці повинні об'єктивно та неупереджено реалізовувати свої службові обов'язки, приймати рішення відповідно інтересам суспільства, а не в своїх інтересах;

- правдивість і чесність. Важливо, щоб посадовці демонстрували чесність та прозорість в своїй діяльності та взаємодії з громадськістю, надавали правдиву інформацію;

- відповідальність та підзвітність. Цей аспект має проявлятися в відповідальності посадовців за прийнятті рішення, готовності нести відповідальність за помилки або неналежну поведінку. Підзвітність та відповідальність мають регулюватися нормативно-правовими актами;

- постійне вдосконалення посадовців, тобто впровадження механізмів мотивації представників органів публічної влади реалізовувати свої функції, відповідно принципам добročесності;

- захист викривачів, тобто формування та розвиток культури добročесності, підтримка та захист осіб, які сприяли викриттю порушень чи корупції.

Важливими в аспекті запобігання корупції та розвитку добročесності в країні є засоби масової інформації та свобода слова, завданням яких є здійснення інформування населення щодо негативного впливу корупції на розвиток держави та суспільства.

Також "дієвим засобом у боротьбі з корупцією є консультації, що надаються громадянам через мережу правових громадських приймалень, а також роз'яснення щодо антикорупційного законодавства України з метою негативного ставлення до проявів корупції та виявлення факторів, що їм сприяють" [4, с. 101].

Значимим для запобігання корупції в Україні є Національне агентство з питань запобігання корупції, яке приймає комплексну програму заходів щодо протидії корупції кожного року.

Так, "Державна антикорупційна програма на 2023—2025 роки (ДАП) передбачає понад 1000 заходів для зменшення рівня корупції та забезпечення добročесності у 15 сферах" [8]. Органи державної влади реалізують вказані заходи за допомогою Інформаційної си-

стеми моніторингу антикорупційної політики.

Для запобігання корупції та розвитку добročесності Національне агентство з питань запобігання корупції "розробляє та впроваджує антикорупційні стандарти:

- взаємодіє з уповноваженими особами з питань запобігання та виявлення корупції;

- взаємодіє з викривачами корупції;

- взаємодіє з представниками сектору безпеки та оборони;

- проводить антикорупційні експертизи нормативно-правових актів;

- розробляє типові антикорупційні програми, погоджує антикорупційні програми державних органів, стежить за їх виконанням;

- перевіряє державні органи на виконання вимог антикорупційного законодавства;

- розглядає заяви про корупцію [9].

Забезпечення відкритості та прозорості в діяльності органів публічної влади є наступним важливим аспектом сприяння добročесності та запобігання корупції. Досягнути відкритості та прозорості можливо за допомогою впровадження ефективних механізмів контролю за роботою органів державної влади. Такими механізмами контролю є засоби масової інформації, діяльність громадських організацій та інших зацікавлених сторін.

На думку О. Окопник дієвими заходами боротьби та запобігання корупції виступають наступні заходи:

1. Репресивні, які полягають у розкритті корупційних правопорушень і притягненні винних осіб до відповідальності.

2. Превентивні, серед яких підвищення прозорості та добročесності державних структур, забезпечення рівного доступу осіб до державної служби, проведення спеціальної перевірки стосовно осіб, які претендують на заняття посад в органах державної влади й місцевого самоврядування, тощо [4, с. 101].

При цьому ключову роль у запобіганні корупції відіграє громадянське суспільство, тому що тільки громадянськість виступає "тією силою, яка здатна розірвати коло системної корупції у державі", без її підтримки, взаємодії з інститутами громадянського суспільства, антикорупційна діяльність органів державної влади видається малоефективною" [10, с. 76].

Інститути громадянського суспільства дозволяють реалізовувати громадський контроль за діяльністю органів публічної влади та за посадовими особами, підвищуючи рівень відкритості та прозорості їх діяльності.

Ефективними механізмами запобігання корупції за участі громадських організацій виступають: "громадські слухання з питань протидії корупції; громадські експертизи і моніторинг наявної інформації; консультації з громадськістю; проведення круглих столів із представниками органів влади, міжнародними, зарубіжними громадськими організаціями; контроль за виконанням рішень влади спрямованих на запобігання корупційним проявам; пропозиції, щодо корегування антикорупційної політики" [1, с. 14]. Розвиток громадянського суспільства сприяє формуванню негативного ставлення до корупції, створює атмосферу нетерпимості до проявів корупції.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК У ДАНОМУ НАПРЯМІ

Затримка розвитку громадянського суспільства, ускладнення економічного та соціально-політичного розвитку країни, а також негативний вплив на міжнародну співпрацю, це лише невелика частка тих проблем які продукує явище корупції в нашій державі. На нашу думку, задля запобігання корупції потрібно забезпечити нормативно-правовий супровід розвитку доброчесності, що є необхідною передумовою розбудови громадянського суспільства. А це потребує постійного вдосконалення існуючої нормативно-правової бази запобігання корупції, яка повинна базуватися на принципах доброчесності та довіри до органів влади.

Держава з низьким рівнем корупції та високим рівнем доброчесності є суспільством активних та відповідальних громадян, де корупція, її рівень, знижується чи зникає за відсутності споживацького попиту на неї. А суспільство активних та відповідальних громадян набуває концепту "активного громадянського суспільства", яке за своєю ідеологією має стати ефективним у запобіганні виникнення корупції, шляхом не лише реалізації контролю за діяльністю органів публічної влади, а й шляхом розвитку доброчесності. Важливою в цьому аспекті є діяльність Національного агентства з питань запобігання корупції, яке регулярно реалізовує заходи та складає комплексні плани щодо розвитку доброчесності, протидії та запобігання корупції в Україні.

Ефективними механізмами запобігання корупції та розвитку доброчесності є засоби масової інформації та інститути громадянського суспільства. Активна діяльність громадськості в аспекті запобігання корупції сприяє розвитку відкритості, чесності, прозорості та правдивості, що є ознаками розвиненої доброчесності. Таким чином, запобігання корупції та розвиток доброчесності є питанням, яке потребує системного підходу до його вирішення та передбачає подальші наукові дослідження розвитку доброчесності, а також формування "активного громадянського суспільства", особливо в сучасних умовах правового режиму військового стану в Україні.

Література:

1. Юдін О.В. Антикорупційна політика в Україні: шляхи удосконалення: кваліфікаційна робота на здобуття освітнього ступеня "магістр": 281 "Публічне управління та адміністрування". ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв, 2023. 85 с.
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. Дата оновлення: 04.05.2024. URL: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/63780.html> (дата звернення 10.09.2024).
3. Марущак А.В. Запобігання корупції та забезпечення доброчесності в органах публічної влади. Вісник студентського наукового товариства "ВАТРА" Вінницького торговельно-економічного інституту ДТЕУ. 2023. Вип. 167. С. 70—75.
4. Окопник О.М. Проблемні питання запобігання корупції в Україні. Наукові записки. Серія: Право. Вип. 12. 2022. С. 99—102.
5. Кириленко П.О. Доброчесність в публічному управлінні: від ідеалу до інструменту запобігання корупції.

Ефективність державного управління. Вип. 1/2 (74/75). 2023. С. 31—35.

6. Токар-Остапенко О.В. Особливості здійснення громадського контролю за доброчесністю та запобігання конфлікту інтересів на публічній службі. Стратегічні пріоритети. 2014. № 4 (33). С. 39—45.

7. Томкіна О. Принцип доброчесності державної влади: постановка проблеми. Вісник Національної академії правових наук України. 2014. № 1 (76). С. 65—70.

8. Державна антикорупційна програма на 2023—2025 роки. Національне агентство з питань запобігання корупції. 2023. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/derzhavna-antykorrupsijna-programa-3/> (дата звернення 10.09.2024).

9. Доброчесність та запобігання корупції. Національне агентство з питань запобігання корупції. 2024. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/zapobigannya-ta-vyyavlennya-korrupsiyi/> (дата звернення 10.09.2024).

10. Ортинський В.Л. Роль громадянського суспільства та ЗМІ у боротьбі з корупцією. Європейські перспективи. № 3. 2020 С. 75—80.

References:

1. Yudin, O.V. (2023), "Anti-corruption policy in Ukraine: ways of improvement", Abstract of master's degree qualifying work, 281 "Public management and administration", Petro Mohyla Black Sea National University, Mykolaiv, Ukraine.
 2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "On prevention of corruption", available at: <https://tax.gov.ua/diyalnist-/zakonodavstvo-pro-diyalnis/zakoni-ukraini/63780.html> (Accessed 10 September 2024).
 3. Marushchak, A.V. (2023), "Prevention of corruption and ensuring integrity in public authorities", Visnyk studentskoho naukovohto tovarystva "VATRA" Vinnytskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu DTEU, vol. 167, pp. 70—75.
 4. Okopnyk, O.M. (2022), "Problematic issues of corruption prevention in Ukraine", Scientific notes. Series: Law, vol. 12, pp. 99—102.
 5. Kyrylenko, P.O. (2023), "Integrity in public administration: from an ideal to a tool to prevent corruption", Efficiency of public administration, vol. 1/2 (74/75), pp. 31—35.
 6. Tokar-Ostapenko, O.V. (2014), "Peculiarities of public control over integrity and prevention of conflicts of interest in public service", Strategic priorities, vol. 4 (33), pp. 39—45.
 7. Tomkina, O. (2014), "The principle of integrity of state power: statement of the problem", Journal of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, vol. 1 (76), pp. 65—70.
 8. National Agency on Corruption Prevention (2023), "State anti-corruption program for 2023-2025", available at: <https://nazk.gov.ua/uk/derzhavna-antykorrupsijna-programa-3/> (Accessed 10 September 2024).
 9. National Agency on Corruption Prevention (2023), "Integrity and prevention of corruption", [Online], available at: <https://nazk.gov.ua/uk/zapobigannya-ta-vyyavlennya-korrupsiyi/> (Accessed 10 September 2024).
 10. Ortynskyi, V.L. (2020), "The role of civil society and mass media in the fight against corruption", European perspectives, vol. 3, pp. 75—80.
- Стаття надійшла до редакції 02.10.2024 р.*